

VILÁGGAZDASÁG — NEVELÉS — MAGYAR FAJ.¹

I. »Engedjétek, hogy néhány évig én irányítsam a nevelést — mondá Rotterdami Erasmus — s át fogom alakítani a világot.« Mióta azonban természettudományi tényeken alapuló szakismeretek, kísérleti lélektan és más tapasztalati tudományok bontották ki szárnyukat, kevésbbé vérmes a nevelés korlátlan hatalmába vetett hitünk. Legújabban még egy tudomány vonja szűkebbre hatáskörét, a fajismeret. Ez a tudomány határozza meg egyes embercsoportok testi-lelki sajátosságait s állítja őket érték rangsorba. Mióta faji jellemről, faji lélekről beszélnek, mind gyakrabban halljuk ismételni a régi történelmi tapasztalatot, hogy a magyar fajban nincs üzleti érzék, kapitalista tehetség, vállalkozó szellem s közgazdasági életében más fajok közreműködésére szorul.

Ez a nézet közkeletű. Óriási gyűjteményem van a legutóbbi évek magyar államférfiainak, politikusainak, tudósainak, neves újságíróinak és közgazdasági szakembereinek nyilatkozataiból. E sokszínű adattömkelegen vörös fonálként húzódik végig az a gondolat, hogy a magyar társadalomnak nincs közgazdasági életszemlélete, középosztályunk hivatalnokesszéményekkel telített és irtózik az üzleti pályáktól, köznevelésünk pedig teljesen ezeket az egyoldalú hivatalnokigényeket szolgálja ki és mit sem tesz azért, hogy fajmagyar kapitalista réteg alakuljon.

Ez az adatgyűjtemény a közvélemény keresztmetszetét tükrözi, tehát a jelen tapasztalati igazságát. A mult pedig csak megerősíti fajunk gazdasági közömbösségének tényét. Szekfü Gyula történeti vizsgálat tárgyává tette, hogy nem a százados, kizsákmányoló, osztrák gazdaságpolitika volt a magyar kiviteli borkereskedelem legfőbb akadálya, hanem fajunk tunya lelke. Ez nem akarta meglátni saját hasznát, tanulni a tapasztalatokból és kudarcokból, vállalkozói érdeklődéssel követni a termény további kereskedelmi sorsát.

Ilyen irányú vizsgálatát temérdek módon szaporította a tudományos kutatás. A zsidók gazdasági térfoglalását fékező törvények főcélja is az, hogy az üzletileg elmaradtabb magyar elemet lélekzethez segítsék s ha a törvényhozás is védeni kívánja a kereskedőileg gyenge magyar fajt, akkor visszajáról a fenti tapasztalati és történeti igazságot láttatja: *nincs fajunkban nagyfokú kereskedői tehetség*, a maga lábán is járni tudó közgazdasági érzék, kapitalista versenyző és átütő erő. Egyéb erényei bőven vannak, közismertek: De vállalkozhatunk-e józan ésszel arra, hogy neveléssel fajunkba

¹Ez a tanulmány egy rövidesen megjelenő »Nevelhető-e a fajmagyar üzletemberré?« c. könyvem gondolatvázát adja. Ebből az okból s helyszűke miatt mellözöm az irodalmat és a lábjegyzeteket.

vigyünk vérünkben nem keringő, faji elhatároltságunkon kívüleső jellemvonást? Erre a kérdésre igyekszik választ adni tanulmányom.

Ha a faj velünk született, egész földi sorsunkat meghatározó végzet, akkor épp a nevelés tengelyét metszi. Tapasztalat mutatja ugyanis, hogy van öröklődő faji lélek. Szerves alkatrészünké válik-e mármost mindaz, amit a környezet s a nevelés ruház ránk, változik-e ez a faji lélek, nevelhetők-e a fajok? Az embertan tudósainak egy csoportja azt hirdeti, hogy *nem!* Angolt a forró égöv sem tett négerre. A pápuát hiába tömik nyugati műveltséggel, alkotó és föltaláló még nem lett belőle. Az újszülött nem is újszülött. Öröklött testében és lelkében vén évezredek kőkeményre cserzett fajisága folytatódik. A természet maga tiltakozik a fajok keveredése ellen s a korcsok nemzedékek mulva elsenyvednek, vagy tisztán ütnek vissza valamelyik fajba. Egyének, csoportok változott alkattal elkülönülhetnek, kitenyészthetnek, de a faj nagy tömegének összképe: még csak meg se rezdül. Születésünknél fogva kitéphetetlenül ebbe vagy amabba a fajba tartozunk és lehetetlen olyan teljesítményeket követelni tőlünk, amilyenekre fajiságunk nem vértéz föl. Verebet lehet ugyan kanárisárgára festeni, mégsem fog dalosan csicseregni. Ennyit ér a nevelés is az egyik tudományos vélemény szerint.

Ha ezt az álláspontot fogadnánk el, akkor rögtön le is tehetnők a tollat, s néma megadással görnyedhetnénk szerencsésebb, erősebb, gazdaságilag tehetségesebb fajok jármába. Vigasztalóbb a másik fölfogás. Egy faj *időben* alakult ki különböző elemekből s *időben* változik. Titok, hogy az átöröklés élettanában egy-egy módosulás miként rögződik, de maga a környezet, módosítóereje tapasztalati tény. Ha ugyanaz a hatás nemzedékek sorozatán át halmozódik, végül mégis, örökletesen vésődik rá a faj képére. Állandó keveredésnél nem marad az új egyed a Mendel-féle hasadási szabályok szerint mozaikkocka, hanem kialakul egy, a szülők középértékét mutató új faj. A norman és szász ma már angol.

Ez a felfogás őrizkedik attól, hogy egy fajra kimondja az alacsonyabbrendűség ítéletét. A fajok mozgásban vannak. Belé is pusztulhatnak a környezet változásába, de uralhatják is. Lappangó jellegzetességeket hozhatnak felszínre, vagy új sajátságokat fejleszthetnek. Az ezer év előtti németek fajilag nem azonosak a maiakkal. A fajismeret tudománya megkülönbözteti a genotípust, vagyis öröklött lényünket, amit nevelés, környezet nem tud megváltoztatni és a fenotípust, látható lényünket, amit a kultúrkörnyezet alakít. Olyan vékony réteg ez az utóbbi lényünk felszínén, mint a föld termőrétege óriási, központi tömegéhez viszonyítva. Mégis ez hordozza a növényzetet, rajta élünk, ezt műveljük, ennek képét változtatjuk emberi beavatkozással. Az újszülött, akármilyen fajú is, vallást, hazát, erkölcsöt, nyelvet stb. nem hoz magával. A cigánylegény nem azért lesz kéjgyilkos, mert cigányvérű, hanem

azért, mert sátrak és putrik nyomorult erkölcsi világában nőtt fel. Miként az erkölcs, úgy az üzleti tehetség is kultúrkepződmény. A zsidóság az ókorban földműves és pásztornép volt. A középkoron át eltávolította a testi munkától, honvédelemtől s a termőföldtől a társadalmi kiközösítés. Csak a városon és céhen kívüli kereskedelem maradt meg számára s így a hely meg az idő nevelő hatása fajivá érlelte benne a kapitalista szellemet. Az angol kereskedelem a német Hanza kezében volt a középkoron át, az angol nép pedig birkát őrzött, halászott és földet művelt. Az újkorban egyszerre csodás faji tehetségeket villant meg, túlszárnyalja tanítómeistereit, sőt a világkereskedelemben fejükre nő. Számítalan más példa bizonyítja, hogy az idők kényszere olyan meglepő ráeszmélést hoz felszínre, ami akár ébrény állapotban szunnyadt bennük, akár a környezet százados hatása ágyazta beléjük csíráját, minden, csak nem faji determináltság.

Ezek után arra, a bennünket legszorosabban érdeklő kérdésre, mi a magyar faj és melyek képességei, nem lehet egyenes és rövid választ adni. Tarka mozaikkép, amelynek kockáit a Kárpátmedencében elolvadt történeti népek színezik. Antropológusaink mégis átvizsgálták a magyar néptestet s a szórványokat elhanyagolva, ezt a vázlatos fajösszetételi arányt állapították meg. Van 30% turanid, 30% keletbalti, 20% dinári, 15% alpi, 5% mongoloid, 5% északi, 4% előázsiai, 1% földközítengeri. A turanid típusú magyar már a honfoglaláskor sem tudta vérségileg kitölteni az országkereteket, de ez a legmagyarabb típus, a homo pannonicus, amely a Duna alföldi folyásának mentén telepedett meg, Mátyás korában még 80%-a volt az ősszlakosságnak.

Mellőzve az egyes fajok lelkének közismert jellemrajzát, közgazdasági érzék szempontjából a magyar néptestet összetevő fajokról ezt a sorrendet kapjuk: legkapitálisabb az északi, majd következnek az előázsiai, dinári, mediterrán, keletbalti, alpesi, turanid s a mongoloid. Százalékarány szerint nem kedvező e megoszlás, viszont közgazdasági hajlam szempontjából a honfoglaláskori népanyag előnyösen keveredett. E ponton nem szabad érzékenykednünk. A legmagyarabb fajtának temérdek erenye van: államszervező, jogalkotó, katona és politikus, de közgazdasági érzék szempontjából rossz a helyezése. Magyar földön mindig egyszajátságos szimbiózis folyt. Izmaeliták, görögök, németek, rácok, olaszok, zsidók és örmények adták a társadalom gazdasági rétegét, amely nélkül állami élet nem mozdulhat.

Ez a megézés tesz bennünket óvatossá a politikai fajelmélettel szemben. Míg a német vagy olasz állameszme alapja a politikai határokon is túlterjedő faji alkatközösség, addig a magyar közvélemény hevesen tiltakozik ellene, hogy a faji gondolatot a két zsidótörvényen túl is fokozzák. Vérség alapján a világhatalmak csak nagyobbak lesznek, a magyar csak kevesebb. A magyar állam-

eszme ezért nem épülhet faji testre, csak faji lelkekre, amelyek alakíthatók, egy nevezőre hozhatók és a sorsközösségbe utaló történelem, közös nyelv és táj nevelő munkájával azonosíthatók. E történelmi képződményű közös lelkiség határozhatja meg csak, ki a magyar.

II. Ha mármost a történelmileg értelmezett magyarságban kutatjuk a kapitalista vonásokat, akkor is közepes értékű az eredmény. Ám fölveheti valaki a kérdést: van-e értelme, hogy alkotához nem illő, idegen gúnyába erőszakoljuk a magyart és üzletembert faragjunk belőle, mikor úgyis csak szórványosan vet felszínre kapitalista adottságú egyedeket? Könnyebb is, természetesebb is volna, ha meglévő faji erőnyeit munkálnánk ki. Egyáltalán fontos is-e a sok port felvert s ma már amúgy is idejét múlt kapitalizmus?

Kapitalizmus a közgazdaságtudomány pontos meghatározása szerint az az állapot, amelyben a termelés magántökések vállalkozásában folyik. A közhasználat azonban hol szélesebb, hol szűkebb árnyalatokban, egész szétfolyóan ért rajta különböző képzetcsoportokat. Mi a következőkben, gyűjtőfogalomnak használjuk arra az ötszázéves korra, amely a gyarmatosítás megindulásától máig kialakította a pénz-, tőke- és hitelgazdálkodás szerint berendezkedett államokat s amihez a társadalom, közjog, alkotmány forradalmi lökésekben szükségképen igazodott, amikor polgárosult és népképviselletté lett. Mellőzve ennek a társadalmi átalakulásnak szélesebb kifejtését, csak nevelésügyi következményére utalunk. A hűbéri állam helyére lépett polgári állam hozta a népoktatást, a születési elv helyett képességi elv szerint rétegződő társadalom pedig új nevelési eszményt és célt hozott a lovag, skolasztikus, hadvezér, humanista, céhmester, udvaronc, államférfi és úriember tarka sorozatának végére: az *üzletembert*.

A XIX. századig nem érezte hatását a kapitalista világrend felforgató ereje az egyes fajok és népek *léteben*. Európa nyugati fele tengert járt, kereskedett és gyarmatosított. Keleti felének nagy tömegei békén megélték az osztatlan legelőkön s az osztott szántókon. Ma azonban megszűnt a hűbéri világ termelő tájainak csereegyensúlya. A bomlás oly szertelen, hogy ma minden faj mindent akar csinálni: hajózni, iparosodni, gyarmatot s piacot hódítani. Önállatása létkérdés. Egyszerűen vége, ha nem fejleszt magasfokú gazdasági képességeket. Ha nem szervez, majd őt szervezik.

A kapitalizmus kultúrfok, amelyen minden haladó s élni akaró népnek át kell esni. Nyugatról keletre toló világkörűl útjára az Északi tenger partjairól indult el. Nagyon hihető, hogy az angol puritánok bibliás mámorából származik. Gyűjtötték az anyagi javakat, hogy fölszabadulhassanak az anyag uralmától, nyugozó gondjaitól. Üzletemberek társadalmának lelki alkataból bontakozott ki,

demokráciát és tökebőséget teremtett. Minél keletebbre haladunk, annál jobban nő a földművesosztály, a szegénység s az osztálykülönbség, annál zsarnokibbak az államformák, míg nem eljutunk a teljesen deszpotikus, tökeszegény, tengeri világutaktól végkép elzárt Középázsiaig.

Ne tévesszen meg bennünket, hogy a kapitalizmus ma már államszocializmussá fejlődött tovább. Ez a társadalom is megtartja a kapitalizmus minden lényeges jegyét, a polgári színvonal felé igyekvő tömegjólétet, pénzgazdálkodást, haszonnal járó vállalkozó szellemet. A kollektivismus megtagadhatja apját, sőt fegyvert ránthat ellene, azért mégis a kapitalizmus gyermeke. Neokapitalizmus.

III. *Elérte-e a magyar faj a tőkéstársadalom kultúrfokát?* Azonnal felelünk is e kérdésre. Elérte, de csak egyedeiben, nem népi egészében. Más szóval: még nem lett fajivá. Gazdálkodás és faj közt kölcsönhatás áll fenn. Egy nép gazdálkodása öröklött fajának függvénye, viszont egy adott gazdasági rendszernek is van alkalmas embertípust kiváltó, fajt nevelő ereje. Ha üzletembereink nem máról-holnapra előkapott bábok, akkor a vérbeli magyar tőkésosztály csakis az alulról fölfelé hatoló társadalmi nevelés lassú, céltudatos munkájával teremthető meg. E művelődéspolitikai tudatossága ott kezdődik, amikor fölismeri, hogy milyen társadalmi rétegből kell üzletemberré nevelhető, fajilag kapitalista adottságokkal bíró egyedeket kiválogatnia. Ilyen szempontból népünket nem vizsgálták eddig, vagy alig vizsgálták. Én terjedelmes anyagot gyűjtöttem össze az irodalomból, a magam megfigyeléseit is összegeztem. Sok adatom, bizonyítékom szól amellett, hogy népünk legszélesebb, földműves rétegéből sikerrel hozhat felszínre a nevelés alkalmas, magyarfajú üzletemberi sarjadékot. Szándékosan a dunamelléki s az alföldi magyar törzsek felé fordultam, mert a turanid fajta legközömbösebb gazdaságilag. Ezt ismerem legjobban, mert magam is odavaló vagyok. Ez a »legázsiaibb« jellemű, a legvégzethitűbb, egykedvűbb, szalmalángosabb. E temérdek adat feltárására itt most nincs tér. Parasztkofák, disznókupecsek, gabonaszekerezők, főmolnárok, sütők, cséplővállalkozók, nagyfűszeresek, géplakatosból lett vasgyárosok, gyümölcsexportőrök, borkereskedők, építőmesterekből lett téglagyárosok és kertészeti nagyvállalkozók nevekkal bizonyító, hosszú sora tűnne elő belőle. Az Alföld a legőstermelőbb jellegű vidék s ha itt lelünk szépszámu kapitalista tehetségre, egész biztos, hogy törökvéstől nem sújtott dombvidékeink városi kultúrával huzamosabban érintkezett magyarságában — amelyre adatgyűjtésem nem terjedt ki — még több van, csak össze kell szedni.

Akár örökletesen velünkszületett, genotipikus, akár egyedileg szerzett, fenotipikus ez az üzleti érzék, tény, hogy nyomai észlelhetők, ha nem is oly tömegesen, mint a magyar géniusz katonai, jogalkotó, földműves, vagy művészi erényei. Ilyen hajlam történel-

münkben is hol előbukkan, hol visszaszorul. *Mi gyüri tehát felszín alá?* A tudomány mai állása szerint annyi világos, hogy nincs hatalmunkban örökletes lelki alkathoz alapvető vonásokat teremteni, de hatalmunkban van a vérben keringő és visszacsökött adottságokat, érvényesülési akadályait elhárítva, kibontakoztatni.

IV. A kapitalizmus polgárosító ereje ellenállhatatlanul hajtja a magyar társadalmat is faluból a város felé. Akaratlanul is táplálja ezt az áramlatot a népoktatás, amikor szélesíti a látkört és fokozza a művelődés és a magasabb életszínvonal vágyát. Vannak e mozgásiránynak elszomorító és nem kívánatos következményei is, de fogadjuk el, mint emberi erővel vissza nem fordítható, társadalomélettani adottságot. A falu kínálja tehetségeit, aknázunk ki tehát nemzetünk javára ezt az osztályáramlást. s torozzunk belőle a hiányzó magyarfajú vállalkozó és kereskedő réteget.

Ez a feladat ösztársadalmi. Érdekelve van benne a pénzügy és hitelélet, közgazdasági és birtokpolitika, közegészségügy és népesedéspolitiká, végül a művelődéspolitiká. De a nevelői gondolat egyesíti valamennyit közös feladattá, mert mit is akarunk voltaképpen? *Ujjajta embereket megújított társadalomban.* Ez a szándék »pedagógizálja« egyrészt a többi tudományterületet, másrészt politikailag hígítja magát a tiszta nevelői elvet. A történelem meggyorsult s ütemét a nevelésnek is követni kell. Többé nem hagyhatjuk külső földrajzi és történeti körülmények véletlenének lassú nevelő hatására a gazdasági jellemértékekből halmozódó faji átalakulást. Ha századunk jellegét ennyire a gazdasági szemlélet határozza meg, akkor ideje, hogy a gazdasági nevelés ne csak egyesek vagy osztályok vállalkozása legyen, hanem a köznevelés olyan alkateleme, mint az írás-olvasás.

Nyilvánvaló, hogy a kapitalizmus már nálunk is teljesen megváltoztatta társadalmunk *életkereteit*. De még mindig változatlan társadalmunk *élettartalma*. Amit köznevelésünk ismeretanyagban nyújt a mai polgári életkereteknek, az még nagyrészt a hűbéri társadalom hagyományos élettartalma. Miként Locke Angliában a születési birtokos nemesség szükségleteihez méretezte a gentleman eszményt, úgy magyar földön is az élet nyers szükségleteitől ment, független földesúr volt az általánosan követett, legfőbb és iránytszabó nevelési cél. Néki van ideje, sok nemes családi hagyománya, hogy kiteljesedhessék benne az a bő értelmi, erkölcsi és akarati valóság, ami az embert emberré teszi. A Horatiust forgató, előbb jobbagyerevel gazdálkodó, majd saját kezelésű földbirtokán főleg gabonát termelő magyar földbirtokososztályban valóban testet öltött az emberiség, a humánus, ami a létéért veritékező tömegetől arisztóteleszi értelemben megkülönböztette.

A magyar társadalom polgárivá lett, a hűbéri földbirtok kapitalizálódott, de a magyar úr humanista életeszmenye változatlanul tovább öröklődött. Mivel régi nemzetgazdasági támasza hovatovább

kicsúszik talpa alól, áttolódott hivatalnoki síkra. Egész köznevelésünk csúcsa, tehát vezérlő csillagá a *hivatalnokeszmény*. Ez avat úriembert, ennek számára selejtez egész iskolaszervezetünk, ennek csorbítatlan hagyománya kényszerít céhszerűségből csak száz éve főiskolai szintjára fejlődött foglalkozásokra a szakma lényegéhez nem tartozó előtanulmányokat. A humanitás felíti világnézetünket, ad mértéket a társadalmi értékelés számára, szabja meg az életpályák hierarchiáját. A teljes magyar nevelői embereszményt a hivatalnok testesíti meg. Az ő tekintélyét tisztelik tömegek s az ő biztos haladására, állására, nyugdíjára, jó érvényesülési esélyeire vágnak. Oly sziklát repesztő e vágy, hogy koldús szülők hajlandók gyermekükért minden áldozatra, csak egykoron a mandarinok között lássák őket. Egész iskolarendszerünknek célja, hogy hivatalnokosztályt válasszon ki akadályversenyekkel, föltartóztassa vagy elterelje a kedvelt pályák felé megindult szörnyű áramlást vizsgákkal, időmeghosszabbítással, anyagszaporítással, amire az igazi nevelés szempontjából semmi szükség nincs. Csak arra jó, hogy lemaradjon szűrói közt nem a tehetségtelenebb, hanem a gazdaságilag gyengébb.

Amíg az idők haladása meg nem dönti a hivatalnokeszmény egyeduralmát, addig falrahányt borsó a művelődéspolitikai minden kísérlete, addig nem fog kereskedő, vállalkozó és nagyiparos teremni széles magyar népi rétegekből. Az angol vagy amerikai polgárgyerek elhiszi a tanítójának, hogy jobb ültetvényesnek, gépgyári művezetőnek, áruházi csoportfőnöknek vagy hajóskapitánynak lenni, mint valamely grófság clercjének, de próbálja valamelyik magyar nevelő irányító erővel meggyőzni az átlagdiákot, hogy az építőmester lehet olyan úr, mint a főszolgabíró, vagy hogy jobb a piactéren nagy boltban vaskereskedőnek lenni, mint miniszteri tanácsosnak.

Ismerjük be, hogy köznevelésünk egy kényelmes életeszményt népszerűsít. Pedig bátor irammal meg kellene előznie a tényeket s nem utánuk kullognia. Amikor társadalompolitikai okokból most egyszerre bekövetkezett a gazdasági őrségváltás, kisült, hogy nincs elég szakemberünk, mert nem neveltünk ilyeneket. Egy élő gazdasági testet kellett hirtelen megfejezni, de úgy, hogy az a fej oda is nőjjön, ne csak a ragaszték tartsa rajta. Két megoldással kísérleteztek. Az egyikben, a hivatalnokoknak készülöket gyorsan üzletemberré átképző tanfolyamokban még volt egy szikrája a nevelői elvnek. A másik, amikor nyugalmazott — a maguk életpályáján kiváló — főhivatalnokok ülnek be átmeneti sorsajándékképpen üzletembereknek, egyenesen nevelésellenes és társadalomélettani meg egyéni lélektani okokból lehetetlen megoldás.

V. Térjünk rá ezekután arra, hogy milyen nevelő munkával lehet ezen az állapoton változtatni. Tudnunk kell, hogy gyors, tüneti orvoslást nevelés nem nyújthat, mert természeténél fogva csak az emberi növekedés lassú ütemét követheti. *De csak ez a gyökeres, az okokig*

visszanyúló. E nevelőmunka egyik fele iskolán kívüli, mondjuk környezeti, a másik iskolai.

Az iskolán kívüli nevelés első feladata, hogy propagatív eszközökkel változtassa meg a magyar közszellemet. Az idő kezünkre dolgozik és napisajtónk, rádiónk, előadásaink már ösztönösen keresik az utat, hogy »szalonképesnek« ismertessenek el eddig zsidó foglalkozásokat. A közszellem telíti azt a környezetet, amiben az egyén mozog. Állandó és huzamos hatása sorsdöntő s úgy szabja meg az egyén egész lényét, mint a víz a halét. A környezet alakítja ki egy-egy foglalkozáscsoport külön lelkiségét, külön erkölcsi világát. A beletartozó már úgy fog föl egyes benyomásokat, s enged továbbünni nyomtalanul másokat, ahogy környezete »megneveltek«.

Tegnapig a magyart egész környezete földbirtokosnak, katonának és hivatalnoknak irányította. Honnan lett volna itt *üzleti légkör* nélkül üzletember?

Üzleti légkör kereskedőcsaládokat s gazdasági vállalatokat hat át. Ha kész hivatalnokot vagy átképzett hivatalnoksarjat telepítünk át üzleti légkörbe, megkezdődik az erők játéka. Ha ő az erősebb egyéniség, elbürokratizálja az üzletet. Ha gyengébb, megszökik. Legritkább eset, hogy megcsontosodott egyéniség lelkében is hasonuljon. Vérébeli üzletemberré nevelői eszközökkel csak zsenge növendéket tehetünk. Csak ez képes a vállalkozói eszmét hiánytalanul átvenni és töretlenül tovább folytatni. Most folyik országunk erőinek közgazdasági adatfölvétele. Térképezzük ebben a *személyi erőket* is, azokat a gyermekeket, akik születési adottságaiknál fogva nevelőileg meglátható hajlamot mutatnak, ígéretet sejtetnek, hogy a magyar gazdasági közszellem hordozói lesznek. Minél több vállalkozói tehetséget juttassunk tehát és minél fiatalabb életkorban kereskedő családba, vállalati légkörbe, hogy hiánytalanul érvényesüljön rajtuk a környezet nevelőhatása. Üzleti pálya csak alulról kezdhető. A gazdasági élet versenye törvényszerűen választja ki a tehetségeket. A már működő Önállósítási Alap segélye csak ott éri el célját, ahol már megnyilvánult az egyéni rátermettség s a nevelés lerakta a szakismereteket. Önállósuló kezdőknél jöhet az átmeneti, társadalmi és hitelszervezeti segítség: nagyobb áruhitel, könnyebb hitel-feltételek, a hitelező ellenőrzési jogának intézményesebb biztosítása, de német s amerikai mintára több bizalom a személyi arravalóságban. Mindez nemcsak pénzügyi munka, hanem nevelői is olyan időszakban, amelyben a család, iskola és vállalat után a *társadalom* neveltje lesz a fiatal vállalkozó.

Új magyar gazdasági életszemlélet is szükséges, hogy élesse az önállósult sarjadékban a folytonos önképzés, gyarapodás, továbbérvényesülés vágyát. E gazdasági közvéleményt nevelő kultúr munkának legolcsóbb s leghatásosabb eszköze a rádió és a sajtó. Tartsák céltudatosan felszínen a közgazdasági gondolatot. Nem baj, ha az unalomig elcsépelik, hogy az üzletembereké a jövő, nem a

hivatalnokoké. A napisajtó mellett mindenkinek színvonalához mért olcsó szakkönyvek mélyítsék a gazdasági szakismereteket s rájuk épülhetnek a magyarságtudományba kapcsolódó, összefoglaló jellegű, de még mindig népszerű, tehát tömegismeretét nyújtó közgazdasági munkák. Ilyen kezdeményezés már van is szakminisztériumainkban.

Már drágább, tehát kisebb körű nevelőeszköz a *tanulmányút*. Szórványosan már vittek gyümölcsstermelőket Bécsbe, kiscsapatokat Olaszországba. Vigyük gazda- és iparosifjúságunkat belföldre, külföldre. Így öntudatosodnak, így látják termelvényeik további útját a gazdasági körforgásban, így értik meg, miképp tagolódnak tájuk a világgazdaságba. Kialakul köztük egy helyi gazdasági közszellem, amely fölfedezi a még hasznosítható értékeket és nem tűri, hogy az őstermelők mai értelmi színvonalán bábként bánjanak vele.

Nagy iskolán kívüli nevelőerőt tulajdonítok végül a *keresztényszidó önkéntes vagy kényszerítársulásoknak*. Célzatos az a beállítás, hogy az ilyen üzleti szövetkezés vége mindig egyoldalú kiuzsorázás lesz. Aki gazdaságilag annyira önálló, hogy kiuzsoráztatja magát, az ügysem fog soha a maga lábán járni, abból ügysem nevelsenki és semmi üzletembert. Legközvetlenebbül nevel a példa és nincs mit húzódoznunk attól, hogy sikerrel igazolt üzletemberektől tanuljunk, közvetlen, önmagától kínálkozó érintkezésben.

Külföldön szervezete van már a *tehetségkutatásnak és az intézményes pályaválasztási tanácsadásnak*. Nálunk is mozgolódnak, hogy kiemeljék s fölsegítsék a népből különben elkallódó magyar tehetségeinket. Szegény ország vagyunk és nincs pénzünk kísérleti lélektani laboratóriumokkal felszerelt tehetségkutató intézetekre, de nincs is szükség rájuk. Az is félős, hogyha intézményessé válik a tehetségkutatás, eltorzítja a hivatali szellem rákfenéje. Ennek a feladatnak megoldása azonban már nem az iskolán kívüli nevelésbe tartozna, hanem az *iskolaiba*.

VI. Végül rátérve az üzletembernevelés iskolai eszközeire, egész egyszerűen arról volna szó, hogy a gombamódra szaporodó és terméketlenül rovatoló írásbeliség helyett olyan munkát rójunk nevelőinkre, ami egy oldalnyi ügykezeléssel sem jár és a legtisztább nevelői hivatásba vág. Már úgyis, önmagától folyik a tehetségkutatás: kiállítják a paraszti őstehetségek képzőművészeti alkotásait, versenyvizsgákon hozzák felszínre a filológiai tehetségeket, felvételi vizsgák válogatják a zenei, szini talentumokat, pályázatok a regényírókat. Rajta, fedezzük föl az üzleti, vállalkozó tehetségeket, mert rájuk igazán nagy szüksége van nemzetünknek! Már falusi és tanyai tanítóink figyeljék a kismagyarok közül azokat, akiknek csavaros, üzleti esze van, spekulatív természetűek, könnyen és gyorsan számolnak, élénk a képzeletük, hajlamosak a csereberére, maguk szerkesztik játékaikat, rádióval, zsebórával babrálnak és játékból is megcsinálják a maguk kis diáküzleteit selyembogárral, számoló-

cédulával, bélyeggel, színes golyókkal. Tartsák számon a józan, cselekvő hajlamú, haszonkereső és tettekész típushoz tartozókat. Tanítóink ma is rajta vannak, hogy egyengessék a paraszti tehetőségek fölfelé vivő útját és sokszor maguk hoznak áldozatot, hogy abból a fiúból pap legyen. De épp itt a közvélemény igazi nemzetérdeket elferdítő befolyása. Nevelőink úgy érzik, hogy munkájuk legszebb koronája, ha egy ilyen névtelennek ügyvédi, főtisztviselői, újságírói vagy képviselői beérkezéséhez nyújthattak segédkezet, szóval valamilyen íróasztalhoz juttathatták el őket, itt a hivatalnokszemélyek nemzeti közszellemének országában.

Nagy sorsfordulatoknál, új feladatok előtt minden nemzet meghúzza a történelmi időszak mérlegének záróvonalát, leírja a behajthatatlan követeléseket és csak a valóságot vezeti elő az új időszak számlájának nyitásakor. Üzleti nyelvről nevelőire fordítva e hasonlatot, nem szükséges továbbvönszólnünk és nyilvántartanunk a múlt minden elhasznált tehetését, csak életképes és gyümölcsöző értékeit. Közoktatásunk szervezete vagyis hivatali része kitűnő, de anyagában, eszményeiben s céljaiban nem épít hiánytalanul mai adottságokra és nem a valóságos, mai szükségleteket szolgálja. Ezt kell felismertetni nevelőinkkel. Tudják, hogy jót tesznek a magyar társadalommal, ha segítenek kifejlődni hiányzó szervét, a vállalkozó-réteget. Tudják, hogy a különböző fajták kiegészítik egymást és az üzleti szellemmel kevésbé áldott, ázsiaibb, turáni magyar mellett van bennünk mozgékonyabb, európaibb, vállalkozóbb keletbalti meg dinári vér is. Irányítsák az ilyen gyermekeket *üzleti légkörbe*, jól menő boltba, gépjavító műhelybe, kereskedőcsaládokhoz, vállalatokhoz, nagykereskedőhöz.

Közgazdasági szakiskoláink már határozott gyakorlati pályára készülő ifjúsággal foglalkoznak. Sajnos, a benépesülésért folytatott létharcukban nem maradtak mentek a hivatalnokszemélytől. Általánosan művelő tárgyaik, érettségijük tisztviselői minősítő ereje megrontotta tisztaelvűségüket. Szüksége van a gazdasági életnek is hivatalnokközögekre, de kitűnő irodai ügyvivőnk van Magyarországon elég, *üzletemberekben van itt hiány*, s ezeket várnók a szakiskoláktól. Válassza tehát külön a szakiskola a hivatalnoknak való szorgalmi típustól a jó számolókat, nyelvtelhetségeket, gyorselhatározásúakat, nem apró részletekben, hanem nagy vázlatokban gondolkodókat, vezetésre, kezdeményezésre és felelősségvállalásra termetteket. A közvélemény azonban ne várjon a szakiskolától *kész* üzletembereket, mert soha semmilyen tanintézet kész szakembert ki nem bocsáthat. Az iskola végzettje, műszaki nyelven szólva, csak félgyártmánya a nevelésnek. A cég, vállalat, áruház, bank és gyár fejezi be ezt a nevelést, folytassa tehát az iskola munkáját még két-három évig. Európaszerte nő az állami beavatkozás a magángazdaságba, módunkban van tehát biztosítani, hogy a vállalatok ezt a természetes és szükséges továbbnevelést meg ne kerülhessék

és alkalmazottaikat el ne nyomhassák, a névtelen félretolásban szép, tanulni, emelkedni és alkotni vágyó fiatal erejüket el ne véreztethessék. Ha intézményesen biztosítjuk, hogy a vezetői utánpótlást csak alulról, saját rátermett emberanyagukból eszközölhetik s nem politikai súlyú előkelő idegenekkel, akkor egyszerre lesz magyar üzletember. Sohasem fog szünetelni a vállalatban a nevelői folyamat, megindul a szakemberek áramlása, önállósulása és egy alkalmazás sohasem merevül reménytelen, függő viszonyra.

Szakiskolába csábító *kormányosztöndíjak*, országszerte virágzó *ésti tanfolyamok* már meglévő iskolai intézményei mellett még egy utolsó, kívánatos, iskolai nevelőeszközre szeretnék itt rámutatni. Egész köznevelésünk kénytelen lesz *előbb-utóbb gazdasági irányban átállítódni*. A nyolcosztályú népiskola felső tagozata máris ennek az előzele. A *közgazdaság ugyanis ma már közismeret*, mert a gazdasági viszonyok a műveltség integráló részét teszik. Kivétel nélkül minden iskolának hivatása, hogy a közgazdasági eszmévilágot nemzeti műveltségelemmé avassa. Társadalmunkban már élettani erők indították meg a gazdasági világszemléletet, gyarapítsa tehát a köznevelés is a lélek ösztönös, vállalkozó kedvét.

Van *cserkészzet*, amely a falvakat járja és közvetlenül tudja szemléltetni a termelés, forgalom és fogyasztás körforgását. Van *tanterem*, amelynek térképén Augustus világbirodalma mellett azt is lehet érzékeltetni, hogyan tagolódunk bele mi magyarok a világgazdaságba és mi dönti el sorsunk további, közeli történetét. Vannak *önképzőkörök*, ahol irodalmi tárgyak mellett látóvá lehet tenni a szemeket egy-egy város vagy táj kisüzemi és nagyvállalati élete iránt is. Múzeumba kötelezően elvisszük tanulóinkat, mert nagyon megbecsüljük a multat. *Ipartelepre* vagy *közraktárba* alig vezetjük őket, mert kevésbé becsüljük a jövőt. Tanulmányi versenyek a jövőendő értelmiségének főleg irodalmi s művészeti ismereteit kutatják, de társadalmi létünk szerkezetének, a gazdasági körforgásnak elmés, eredeti, teremtoértékű meglátására alig kíváncsiak. Ifjúsági irodalmunk vértanúkat, hadvezéreket, államférfiakat, királyokat és szabadsághősöket állít a szomjas lélek elé. Ne röstelljünk mellettük az akarat és kitartás többi hőseitől, nagy szervezők, vállalkozók és üzletemberek példájától is nevelő hatást várni.

Fajunk nehezen mozdítható, de mozdítható. Forradalmi ütemre nem fogékony a magyar, de kedvére való a nevelés fokról-fokra haladó, lassú munkája. Hagyjunk föl a kísérlettel, hogy a társadalomélettanilag javakorát élő, hivatalnokeszmenyekkel telített, kitenyészett, de magtalan színpompájú s a nemzet életfájáról levirágzó középosztályt neveljük át vállalkozó réteggé, mert *egy történelmileg kialakult társadalmi osztályban lelki átállítódás nincs*. Fajunk egyeteméből, polgárosodni akaró, legszélesebb régeiteiből neveljünk magyar vállalkozó osztályt, amelynek értékítélete többrebecsüli az üzletembert a hivatalnoknál.

Borotvás-Nagy Sándor.